

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами
засобами інтерактивних технологій

Виконав студент групи СОМ(д)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Книш Артем Геннадійович

Керівник: Казаннікова О. В.

Рецензент: Ніколенко Л. М.

Нормоконтроль _____ Юлія КЛОЧКОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій»: 113 с., 12 рис., 18 табл., 68 джерела, 6 додатків.

Об'єктом дослідження є соціальні навички підлітків з особливими освітніми потребами.

Предметом дослідження є процес формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

Мета роботи: є теоретичне та емпіричне дослідження проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, систематизація й узагальнення інформації), емпіричні (констатувальний, формувальний, контрольний експерименти; якісний і кількісний аналіз результатів дослідження).

У роботі розглянуто процес використання інтерактивних технологій з метою розвитку соціальних навичок підлітків; розглянуто основні поняття, обґрунтовано застосування інтерактивних технологій для досягнення означеної мети; розроблено та апробовано програму формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

ІНТЕРАКТИВНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ, СОЦІАЛЬНІ НАВИЧКИ, МОЛОДШИЙ ПІДЛІТКОВИЙ ВІК

ВСТУП

Актуальність обраного дослідження обґрунтовано наступними положеннями. Сучасне суспільство, що постійно переживає трансформаційні процеси, вимагає від особистості здатності ефективно адаптуватися до змін та виконувати різноманітні соціальні та професійні ролі. В умовах новітніх викликів, зокрема військового конфлікту та економічної нестабільності, особливо важливим є вміння швидко орієнтуватися в нових умовах, пропонувати власні рішення та знаходити оптимальні шляхи вирішення актуальних проблем. Ці вимоги ставляться як до професійної діяльності, так і до особистісної взаємодії з оточенням. Вищезазначені тенденції підтверджуються як законодавчими актами, так і науковими дослідженнями. Наприклад, в пункті 1 статті 12 Закону України «Про освіту» [38] зазначено, що досягнення мети освіти досягається завдяки формуванню у кожної людини певних ключових компетенцій, одними із яких є «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей». Формування соціальних навичок дітей є важливим компонентом освітньої політики держави, яка спрямована на виховання свідомих громадян, здатних до конструктивного спілкування, участі в житті демократичного суспільства та забезпечення соціальної згуртованості. А дані Дослідження соціально-емоційних навичок проведеного у 2023 р. Державною службою якості освіти України виявило, що українські учні з більш розвиненими соціально-емоційними навичками демонструють кращі академічні результати, мають вищу мотивацію досягати цілей та краще піклуються про своє здоров'я [12].

Теоретичний аналіз наукових джерел свідчить про накопичений досвід вивчення розвитку соціальних навичок та застосування інтерактивних педагогічних технологій. Перевага інтерактивних технологій полягає в тому,

що вони базуються на партнерській взаємодії між педагогом і здобувачем освіти, що змінює традиційну модель навчання, де вчитель був головним джерелом знань. У сучасних умовах педагог виступає фасилітатором, який спрямовує навчальний процес, допомагаючи учням самостійно здобувати знання та застосовувати їх на практиці. Особливо важливо це для підлітків, які перебувають на етапі активного формування своїх соціальних і комунікативних навичок. Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі сприяє не лише розвитку цих навичок, а й формуванню в учнів здатності працювати в команді, вирішувати проблеми та ефективно спілкуватися.

Теоретичний аналіз літератури та досліджень науковців дав змогу зробити висновок, що на сьогодні накопичений певний досвід з розвитку соціальних навичок та застосування в виховному процесі інтерактивних педагогічних технологій. Але, проблема розвитку соціальних навичок підлітків засобами інтерактивних педагогічних технологій не була предметом спеціального вивчення. Актуальність обраної проблеми, недостатня теоретична розробка зумовили вибір теми наукової роботи: «Формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій».

Об'єкт дослідження: є соціальні навички підлітків з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: є процес формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

Мета дослідження: є теоретичне та емпіричне дослідження проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі **завдання:**

1) здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій;

2) здійснити констатувальний експеримент щодо вирішення проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій;

3) здійснити формувальний експеримент щодо вирішення проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій;

4) здійснити контрольний експеримент щодо вирішення проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

Для вирішення завдань та досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, систематизація й узагальнення інформації), емпіричні (констатувальний, формувальний, контрольний експерименти; якісний і кількісний аналіз результатів дослідження).

Методологічною основою дослідження є сучасні теорії та концепції розвитку соціальних навичок, інтерактивних педагогічних технологій і формування м'яких навичок (soft skills) у підлітків з особливими освітніми потребами. У дослідженні використано положення таких науковців, як Т. Антонова, І. Єрмакова, М. Докторович, В. Нечипоренко та ін., які досліджували розвиток соціальних компетенцій та інтерактивні методи навчання. Розкриття сутності поняття «соціальні навички» базується на працях К. Коваль, Г. Коджаспірової, А. Коджаспірова, О. Пашко та Е. Дойля. Виховний потенціал інтерактивних технологій ґрунтується на ідеях Г. Кучерової, В. Ягоднікової, В. Кириченко та інших дослідників.

Експериментальна база: дослідження проводилося на базі Наукового ліцею комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради та комунального закладу

«Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат № 7 I-II ступенів» Запорізької обласної ради. У дослідженні взяли участь 39 учнів підліткового віку (учні 4, 5 та 6 класів).

Теоретична значущість дослідження. У дослідженні уточнено зміст поняття «соціальні навички» як компонента м'яких навичок (soft skills), що включають комплекс міжособистісних, комунікативних, адаптивних та інтерактивних вмінь. У межах дослідження детально проаналізовано специфіку соціальних навичок підлітків у віковому та психолого-педагогічному контексті, враховуючи їхню підвищену чутливість до впливу оточуючого середовища, потребу в самоствердженні та прагнення до активної соціальної взаємодії. Обґрунтовано, що саме цей віковий період є сенситивним для розвитку соціальних компетенцій через підвищену здатність до навчання, самовираження та формування соціальної ідентичності. Розширено наукові уявлення про інтерактивні педагогічні технології як ефективний засіб формування соціальних навичок у підлітків з особливими освітніми потребами.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та впровадженні програми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами. Розроблена програма, яка складається з 16 інтерактивних занять, може використовуватися педагогами, психологами та соціальними працівниками для розвитку комунікабельності, критичного мислення, творчості, вміння працювати в команді та вирішувати проблеми. Результати дослідження також можуть слугувати основою для подальших розробок методичних рекомендацій щодо інтеграції інтерактивних технологій у навчальний процес.

Результати пошукової роботи, проведеної в рамках магістерського дослідження висвітлено на Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта сьогодення: життєтворчість як основа національного відродження та єдності (до 30-річчя заснування наукової школи педагогіки та психології життєтворчості особистості, 75-річчя з дня народження Івана Гнатівича

Єрмакова та 100-річчя з дня народження Лідії Василівни Сохань)» (м. Запоріжжя, 17 жовтня 2024 р.).

За результатами виконаної роботи опубліковано наукову працю:

Книш А. Г. Шляхи формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій. *Освіта сьогодні: життєтворчість як основа національного відродження та єдності (до 30-річчя заснування наукової школи педагогіки та психології життєтворчості особистості, 75-річчя з дня народження Івана Гнатовича Єрмакова та 100-річчя з дня народження Лідії Василівни Сохань)* : зб. тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 жовтня 2024 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2024. С. 272–274.

Структура магістерської роботи. Логіка дослідження зумовила структуру магістерської роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел із 68 найменувань, 6 додатків. Загальний обсяг 113 сторінок, з них 80 сторінок основного тексту та 33 сторінки додатків.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження дає підставу зробити низку узагальнень. Розкриємо їх послідовно відповідно до поставлених перед нами завдань:

В процесі вирішення *першого завдання* щодо здійснення теоретико-методологічного аналізу проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій нами було з'ясовано, категорія «соціальні навички» інтерпретується в науковій літературі як еквівалент поняття *soft skills*. М'які навички (*soft skills*) охоплюють комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних умінь, які сприяють ефективній участі особистості у трудовій діяльності та забезпечують високу продуктивність. Соціальні навички визначаються як сукупність здібностей, прийомів і способів соціальної взаємодії, які забезпечують якісний рівень співпраці та спільної діяльності.

Підлітковий вік є сенситивним періодом для формування соціальних навичок через його психологічні особливості, такі як прагнення до самоствердження, самовираження, активної взаємодії з соціумом. Соціальні навички допомагають підліткам адаптуватися до складного середовища, сприяють розвитку емоційної стійкості та здатності працювати у різних соціальних групах. Уміння слухати, висловлювати власну думку, аналізувати ситуації та приймати спільні рішення є основою для побудови здорових стосунків у майбутньому.

Інтерактивні педагогічні технології довели свою ефективність у розвитку соціальних навичок, завдяки їхній здатності стимулювати співпрацю, комунікацію та креативність, оскільки вони створюють умови для активної участі, співпраці та рефлексії. Серед найбільш ефективних інтерактивних педагогічних технологій можна виділити: рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, тренінги, проектна діяльність.

Відтак, відповідно до наших теоретико-методологічних розвідок рольові ігри створюють моделі реальних життєвих ситуацій, у яких підлітки можуть тренувати комунікативні вміння, розвивати емпатію та вирішувати конфлікти;

дискусії забезпечують простір для обміну думками, розвитку критичного мислення та навичок аргументації;

мозковий штурм сприяє розвитку креативного мислення, пошуку нестандартних рішень та роботі у групі;

тренінги поєднують практичні вправи, рефлексію та взаємодію учасників. Метою є формування конкретних навичок, таких як командна робота, лідерство чи вирішення конфліктів;

проектна діяльність передбачає спільну роботу над довготривалим завданням, що вимагає планування, розподілу ролей, спілкування та відповідальності.

В процесі вирішення *другого завдання* – здійснити констатувальний експеримент щодо вирішення проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій – нами було розроблено чітко структурований план проведення експерименту, що включає підготовчий, констатувальний, формувальний і контрольний етапи експерименту.

Так, на підготовчому етапі, з метою забезпечення методичної, організаційної та технічної готовності до проведення експерименту, було сформовано експериментальну та контрольну групи (39 нормативних підлітків та підлітків з особливими освітніми потребами (20 учнів 5 та 6 класів (експериментальна група) Наукового ліцею комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради та 19 учнів 4 та 5 класів (контрольна група) комунального закладу «Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат № 7 I-II ступенів» Запорізької обласної ради. Склад означених груп було сформовано за принципом однорідності. Поряд із цим, розроблено методичний інструментарій, що включав розробку критеріїв, показників рівнів

сформованості соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами та підбір діагностичних методик.

Для виявлення рівня сформованості показників визначених критеріїв ми пропонуємо такі методики: тест «Комунікабельність» за методикою В. Ряховського тест «Уміння слухати», тест «Чи цілеспрямована Ви людина?» В. Весінна, тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності» Є. Рогова, методика «Самооцінка лідерства» Н. Фетіскіна, В. Козлова та Г. Мануйлова.

За результатами проведення констатувального експерименту нами було визначено, що тенденція переважання середнього (37 % в експериментальній, 38 % в контрольній) та низького (46 % в експериментальній, 48,41 % в контрольній) рівнів сформованості соціальних навичок в експериментальній групі свідчать про необхідність організації цілеспрямованої діяльності щодо формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами.

В процесі вирішення *третього завдання* – здійснити формувальний експеримент щодо вирішення проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій – нами було розроблено та впроваджено програму формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

Програма складалась із 16 занять. Заняття тривалістю 1 година рекомендовано проводити тричі на тиждень протягом двох місяців. Зміст занять передбачає постійну зміну видів діяльності. Форма проведення: групова. Основними методами роботи стали ділові та рольові ігри, тренінг, круглий стіл, мозковий штурм, диспут, дискусія, презентація.

В процесі вирішення *четвертого завдання* – здійснити контрольний експеримент щодо вирішення проблеми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій – нами було проведено повторне діагностування контрольної та експериментальної групи після впровадження спеціально розробленої програми; порівняно результати первинного та повторного діагностування.

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив позитивні зрушення у формуванні всіх досліджуваних показників сформованості соціальних навичок респондентів експериментальної групи. Високий рівень зріс на 13 % (з 17 % до 30 %). Середній рівень зріс на 10 % (з 37 % до 47 %) та є переважаючим. Натомість, на 23 % зменшились показники розвитку низького рівня (з 46 % до 23 %). Зазначимо, що до проведення експерименту переважав низький рівень (46 % експериментальна група).

Загалом отримані результати продемонстрували, ефективність використання інтерактивних педагогічних технологій щодо формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами.

Таким чином, мету дослідження досягнуто, всі поставлені завдання розв'язано. Результати роботи можуть бути корисними для спеціальних педагогів, психологів, соціальних працівників і батьків, підвищуючи рівень соціальних навичок підлітків з особливими потребами. Проте проведене дослідження не охоплює всіх аспектів розвитку соціальних навичок. Можливими перспективами дослідження цієї проблеми у майбутньому є розширення вибірки досліджуваних, розширення змісту програми формування соціальних навичок підлітків з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних педагогічних технологій.